

Szimfonikus vagy kamarazenekar, olasz opera vagy bécsi klasszikus, Wagner vagy Haydn – Fischer Ádám, a legendás karmester élettől tölti meg a zenét, miközben nem feledkezik meg magáról a világról sem, ahol ez a zene szól. Fischer meggyőződéssel állítja, hogy a zenekarokon belül kis léptékben ugyanazok a frontvonalak húzódnak, és ugyanazok a hullámmozgások jönnek létre, mint a társadalomban, s a viszonyok egy-egy zenekaron belül miniatűr formában hűen leképezik mindennapi világunkat.

Napjaink egyik legkeresettebb karmestere zenészcsaládba született Budapesten, s már fiatalon Hans Swarowsky mesterosztályába került a Bécsi Zeneakadémián. Oplatka András életrajzi kötetében a világhírű művész karrierjét követi végig, s eközben nem csupán egy lenyűgöző pályakép és életszemlélet bontakozik ki előttünk, de a 20. századi magyar és európai történelemről is átfogó képet kaphatunk.

Részlet a könyvből:

A két testvér lakásuk ablakából gyakran kíváncsian s vágyakozva nézte az Operaházat, amelyet azonban hamarosan belülről is megismerhettek. A kilencéves Ádám már egyike volt a kis statisztáknak, akik *A varázsfuvolában* Sarastrót lelkesen integetve köszöntötték (halkan a melódiát is zümmögte, holott ezt megtiltották a gyerekeknek). Havi három-négy előadás és a próbák során ily

módon bepillantatható a kulisszák mögé, megismerte a színpad felépített és festett, megvilágított és jelmezbe öltözött világát, amelyben egy régi színházi bölcsesség szerint mindennek hamisnak kell lennie azért, hogy valódikiént hasson. Ugyanebben a Mozart-operában az időközben már tizenkét éves Ádám (majd aztán Iván is) szoprán hangjával a három fiú egyikeként énekelt. Fél emberöltővel később Fischer Ádám bevallja, hogy a szíve még mindig izgatottan ver, ha *A varázsfuvola* első felvonásának vége felé a harsonákat hallja, amelyek az ő belépését előzték meg. *A varázsfuvola* különben is mondhatni Fischerék családi operájává vált: Ádám és Iván első és második fiúként a magyar nyelvű előadásban az édesapjuk által fordított szöveget énekelték.

A gyerekkórossal a testvérek Muszorgszkij *Boris Godunov*jában és Verdi *Otello*jában is felléptek. Ádám már korán tapasztalta, hogy a színpad mindennapi életében a keresetlen, durva hang még a legmagasztosabb pillanatokban sem kizárt. A librettó szerint a gyerekkórus tagjai az *Otello* második felvonásában egyenként Desdemona, a mór szelíd neje elé járulnak, hogy neki átnyújtsanak egy-egy szál virágot. Egyik ilyen alkalommal, mikor a sor Ádámon volt, ahelyett hogy Desdemona kezébe tette volna, a földre ejtette a mürózsát. A talpig fehérbe öltözött énekesnő arcáról az ügyetlen kis közjáték alatt egy pillanatra sem hervadt le a kegyes mosoly, miközben a fogai közt sziszegte: „De hülye vagy, édes fiam!”

Az opera mint műfaj tulajdonképpen nem volt a Fischer szülők feltétel nélküli kedvence. Idősebb korában Fischer Sándor számos librettót fordított magyarra (a szokás, hogy a színpadi műveket eredeti nyelven adják elő, ekkor még nem vált általánossá), de nem Wagner és Verdi, sokkal inkább Bach, Haydn és Mozart, Beethoven és Schubert foglalták el a házi istenek helyét. A bécsi klasszikusok a lakásban nap mint nap jelen voltak. Fischer Sándor, aki otthon kamarazenével nőtt fel, zongorázott és kísérte feleségét első fellépésein, mielőtt az arra kényszerült, hogy pályájáról lemondjon. A három gyerek már

korán kezdett hangszeren játszani, gyakran vitték őket operába, és még gyakrabban hangversenyre. Egy ilyen hangverseny alkalmával a Zeneakadémián az ötesztendő Ádám és egy, a szülők ismeretségi köréhez tartozó „bácsi” közt emlékezetes párbeszédre került sor.

Zenei élmények előtt a gyerekeket otthon gondosan felkészítették, így például a *Szöktetés a szerájból* előadása előtt is, ami az első opera volt Ádám életében. Édesapja nemcsak a darab tartalmát mesélte el neki részletesen, hanem a zongorán eljátszotta, bemutatta a legfontosabb melódiákat is. Hasonlóképp történt ez a Zeneakadémia Nagytermében tartott előbb említett hangverseny előtt is, ahol Haydn Üstdob-szimfóniája is műsoron volt. Az édesapa a zongorán megmutatta fiának a „meglepetést” is, ami a szimfónia másik nevét adta: először szép, andalító zenét hallani hosszan, míg aztán egyszerre hatalmas robajjal jelentkezik az üstdob. A hangverseny után az apa egyik barátja nem túl kíváncsian, de mintegy kötelességből feltette Ádámnak a kérdést, tetszett-e neki a koncert. Persze, nagyon, felelte a kisgyerek, de tulajdonképpen azt gondolta, hogy a váratlan üstdobütés jóval hangosabb lesz. Amire aztán a bácsi szó szerint a magasból a következő ironikus megjegyzéssel intézte el az esetet: „Na, kisfiam, ha majd egyszer *te* vezényled ezt a szimfóniát, akkor gondoskodhatsz róla, hogy az ütés sokkal, de sokkal hangosabb legyen.”

A jóslat nem szándékosan született, de beteljesedett. Fischer Ádám az Osztrák-Magyar Haydn Zenekarral 1987-től 2001-ig a kismartoni Esterházy kastély Haydn Termében a mester összes 104 szimfóniáját lemezre vette. A kézzel fogható eredmény egy takaros kazetta 34 CD-vel. És valóban, a felvételen az üstdob a *94. szimfónia* filigrán, második tételében hirtelen óriási dörejvel szólal meg. Igaz, az ezt követő ütemekben a dob ütései ugyan meghatározók, de kellemes módon visszafogottak maradnak.

Ám az édesapa a zenepedagógiai módszereit nem mindig a leghatékosabban választotta meg. A maga szenvedélyével egyszer-másszor rosszul ítélte meg egy gyerek befogadóképességét. Ádám jól emlékszik, hogy

talán tizenegy, a legjobb esetben tizenkét éves lehetett, amikor a szülőkkel együtt a rádió előtt kellett gubbasztania és némán végighallgatni a *Tannhäuser* közvetítését a Bayreuthi Ünnepi Játékokról. Mást sem érzett, mint merő, rettenetes unalmat, amit még csak említeni sem volt szabad. Sok évvel később, amikor már szerte a világban nagy operaházakban Wagner-műveket, így a *Tannhäuser*t is és Bayreuthban *A Nibelung gyűrűjét* és a *Parsifalt* vezényelte, immár másképpen ítéli meg szüleit, akik az előadást annak idején ájtatosan hallgatták. Úgy véli, a közvetítés Bayreuthból számukra, akik a vasfüggöny mögött elzárva éltek, más jelentőséggel is bírt: egy utolsó ablak nyílt itt meg, rövid ideig lehetővé téve, hogy bepillantsanak a nyugati világba.

Az apa és a gyerekek közötti viszonyról érdemes itt (és a későbbiekben is) néhány további szót ejteni. Eszter, a legfiatalabb Fischer gyerek véleménye szerint – aki a zenei pálya helyett végül pszichológiát és orvostudományt tanult – apjuk, az 1900-ban született Fischer Sándor belső világában, egy zenei mesebirodalomban élt, külsőleg pedig a két háború közötti, polgári felfogásban érezte magát otthon. Ennek fogalmaiban gondolkodott, és magát a mindenható családfő szerepében látta. Természetesnek tartotta, hogy lányának és két fiának parancsoljon, és még ruházatukról és frizurájukról is ő döntsön. Bárminemű ellentmondás megbántotta és elkeserítette. A gyerekektől sokat várt, elsősorban Ádámától, az elsőszülöttől, akit nagyra tartott.

Ádám hétesztendős korában kezdett el zongorázni, ami – mint ahogy utólag bevallja – kezdetben semmiféle örömmel nem járt. Azt, hogy naponta gyakorolnia kellett, minden zenei tehetsége ellenére nyomasztó kötelességnek érezte, pontosan úgy, mint számtalan más, zongorázni tanuló csemete. Csodagyerekről szó sem volt. Szíve szerint inkább odakint futballozott volna a többi fiúval. De engedelmes gyerekként szót fogadott, nem tiltakozott – ellentétben Ivánnal, aki már korai éveiben hajlott arra, hogy dacosan a saját útját járja. Az apa volt az, aki először kimondta, hogy Ádám karmester legyen.

Nem tudjuk (de nem valószínű), volt-e ebben szerepe annak, hogy 1956 tavaszán a mindössze hat és fél éves Ádám vállalta a feladatot, hogy az óvodában egy daljáték előadásánál pöttöm társait vezényelje. Feltehetőleg épp oly kevésbé hatott pályaválasztására az is, hogy később a két testvér, Ádám és Iván egy évről évre ismétlődő, hagyományosan fantáziadús gyereknyaraltatás alkalmával serdülő fiúk és lányok bevonásával és a közönség pazar szórakozására operaelőadásokat – ismert operák nyomán paródiákat – rendezett és vezényelt.

Kézenfekvőbb, hogy az apa szeme előtt Fischer Györgynek a családi körben gyakran emlegetett példája lebegett. Ő Ádám és Iván lényegesen idősebb unokatestvére volt, és 1953-ban, amikor a Konzervatóriumot végezte, Fischeréknél lakott. Ádám ekkor csodálattal nézett fel rá, mint egy nagy testvérré. Fischer György 1957-ben elhagyta Magyarországot, a salzburgi Mozarteumban és Bécsben tanult tovább, ahol aztán Herbert von Karajan asszisztense lett, mielőtt nemzetközi pályára lépett mint zongorista és karmester. Mindez pontosan megfelelt azoknak az elvárásoknak, amelyeket Fischer Sándor számtalanszor felsorolt a gyerekeinek: az unokatestvér külföldön vetette meg a lábát, és zenészként ott vált sikeressé. Igaz, Ádám utólag kételkedik, hogy valójában ezek közül a gyakran hangoztatott víziók közül melyik volt az elsőrendű az édesapa számára. Mert az idősb Fischer ugyan tényleg azt kívánta, hogy a gyerekek, ha erre lehetőség nyílik, próbáljanak meg nyugaton élni és ott hivatásos zenészként dolgozni, mondván, idegenben is leginkább a zene mindenhol érthető nyelvének köszönhetően fognak tudni boldogulni. Visszapillantva Ádám azonban azt gyanítja, a politikai érv valójában csupán segédeszköz volt az apja számára ahhoz, hogy legforróbb kívánsága teljesüljön: sikerüljön a gyerekekből zenészt faragni.

Ádám a nyolc elemi osztály után sikeresen felvételizett a Bartók Béla Konzervatóriumba, és ez a zenére szakosodott gimnázium kijelölte további útját; már tizennégy éves korában végképp eldőlt, hogy zenész lesz. A

Konzervatórium tantervében számos speciális oktatási elem is helyet kapott, a legtöbb diák egyes hangszereket tanult, míg Fischer Ádám fő tárgyai a zongora mellett a zeneszerzés és a zeneelmélet voltak. Matematikáról és kémiáról, történelemről és földrajzról a növendékek keveset hallottak, és az iskola ezekben a tárgyakban nem is követelt meg kitűnő teljesítményt. Ádám és az őt itt is hamarosan követő öccse, Iván ennek ellenére jó diákok hírében álltak, mert gyorsan rájöttek, miként kell felelésnél megismételni a tanároktól hallott címszavakat. A felnőtt Fischer Ádám azonban bevallja, hogy ismereteit a természet- és a humántudományokban jórészt utólag autodidakta módon szerezte. Ehhez pedig hozzáfűzi, hogy mindmáig bizonytalanul mozog egy-két területen, amelyeket a diákok általában a középiskolában sajátítanak el. Kivételt képzett e tekintetben kezdettől fogva az irodalom, mert Ádám már gyerekkorában is sokat olvasott, és a családi asztalnál folytatott beszélgetésekben Schubert dalairól épp oly gyakran és szívesen esett szó, mint Shakespeare drámáiról és Thomas Mann regényeiről.

A napi politikáról, bármily súllyal is volt jelen életükben, a családon belül ritkán vitatkoztak. Ennek egyik oka az lehetett, hogy e közönségesnek ható téma kevés helyet foglalt el a művészi-szellemi szférában élő szülők gondolatvilágában. A rezsimet egyszerűen megvetették, és csak gúnnyal emlegették a hivatalos propaganda által ünnepeelt szovjet példaképeket. Biztos, hogy a visszafogottságnak volt azonban egy másik oka is, amelyet diktatúrákban minden apa és anya szem előtt tart: veszélyes politikai megjegyzéseket tenni kisgyerekek előtt, akik a hallottakat házon kívül elfecseghetik. „A fiú már a beavatottakhoz tartozik?”, kérdezte egy alkalommal a zeneesztéta és kritikus Kroó György, amikor Fischerék otthonában a politika került szőnyegre. A „beavatottak” kifejezés Mozart *Varázsfuvolájára* utalt, valójában azonban Kroó azt tudakolta, hogy szabad-e már a gyerek előtt nyíltan beszélni.

Körülbelül a tizenkettedik születésnapja után – idézi fel Fischer Ádám a múltat – ezt már mindenki bizvást megtehetette. Lassanként, talán kissé megkésve

vált politikailag éretté, míg végül lényét egészen átítatta a politika. Az, hogy környezetében egy-egy politikai fejleményt csak idővel értett meg, emlékei szerint magányosságával is összefügghetett: kortársai kevés befolyást gyakoroltak rá. Ivánnal ellentétben nem volt barátkozó természetű, inkább félénk és visszahúzó, s így nemigen ápolt szorosabb kapcsolatokat. Manapság ez már nehezen képzelhető el, ha valaki ismeri a fáradhatatlanul lendületes, mindenki és minden iránt érdeklődő Fischer Ádámot.

Négy, a Konzervatóriumban eltöltött év után nem volt többé visszaút a zeneművészetén kívüli bármely más foglalkozáshoz. Az iskola a diákjainak stabil alapokat nyújtott a további, magasabb zenei képzéshez, ám a kezdettől egyetlen célra irányuló, zárt oktatási rendszer nemegyszer súlyos tehernek is bizonyult: akkor ugyanis, ha valaki a zenei érettségi után kudarcot vallott a felvételi vizsgán, és így nem jutott be a Zeneakadémiára. Mint Fischer Ádám. Az Akadémia négy helyet kínált karmesteri kiképzésre, és Fischer húsz jelölt között a hetedik helyen végzett a vizsgán. Ez a rázúduló katasztrófa, mint később kiderült, Fischer Ádám életében szerencsés fordulatot hozott.

Fischer Sándor ekkor eget és földet megmozgatva igyekezett kiverekedni az engedélyt, hogy fia Bécsben folytathassa tanulmányait. Eme engedélyt az állami hatóságnak kellett kiadnia, mert ez idő tájt – 1968-at írtak – egyetlen magyar állampolgár sem rendelkezett állandó útlevelemmel. Senki sem utazhatott nyugatra anélkül, hogy a felsőbb hatalom át ne világítsa és kérvényére rá ne bólintson. Fischer Sándor mégis elérte célját – először Ádám, majd két évvel ezután Iván esetében is. Arról, hogy mindezt miképpen intézte el, később a legszűkebb családi körben sem beszélt soha.